

TÜRKÇE YANSIMALARIN ÖZÜNE DOĞRU*

Ömer Demircan
İstanbul Üniversitesi

A. Tanım: Genelde, varlıkların tekil ya da karşılıklı hareketleri sonucu oluşan amaçlı amaçsız sesler ile özelde canlıların türlü durumlara gösterdikleri sesel tepkilerin, bir davinime sanal olarak koşulan ses dizilerinin insan diline alınmış biçimlerine **yansıma** denir**. Böyle biçimler Türkçede ikiye ayrılır:

1. **Bağımsız** olanlar : *ah* , *şıp* , *cırt* , *fiş* , *tin* , ... , *tingir* , *cambur* , *şaldır* , ...

2. **Bağımlı** olanlar: *hıç* (-kır) , *öks* (-ür) , *poh-* , *vınk-* , *hih-* , *törp* (-ü) , ...

Bağımsız kullanım (5a) , bağımlı olanların bağımsızlaştırılması ise (5b)'deki örneklerle açıklanabilir.

5a. i. İçeri girdim *zır* ! telefon . iv. Suyu *şaldırrr* ! diye üstüme döktü

ii. Canına *tak* ! etti artık . v. Dere *şırıl şırıl* akıyor .

iii. Çiviye *tak tak* mıhladı .

5b. i. **fık* (*fık fık): Yemek *fık fık* ediyor. / **fıkır*: Yemek *fıkır fıkır* kaynıyor.

ii. **dır* (dır dır) : *Dır dır* söyleniyor. / **dırıl* :

iii. **sap* - / **sapır* : *Sapır sapır* döküldüler .

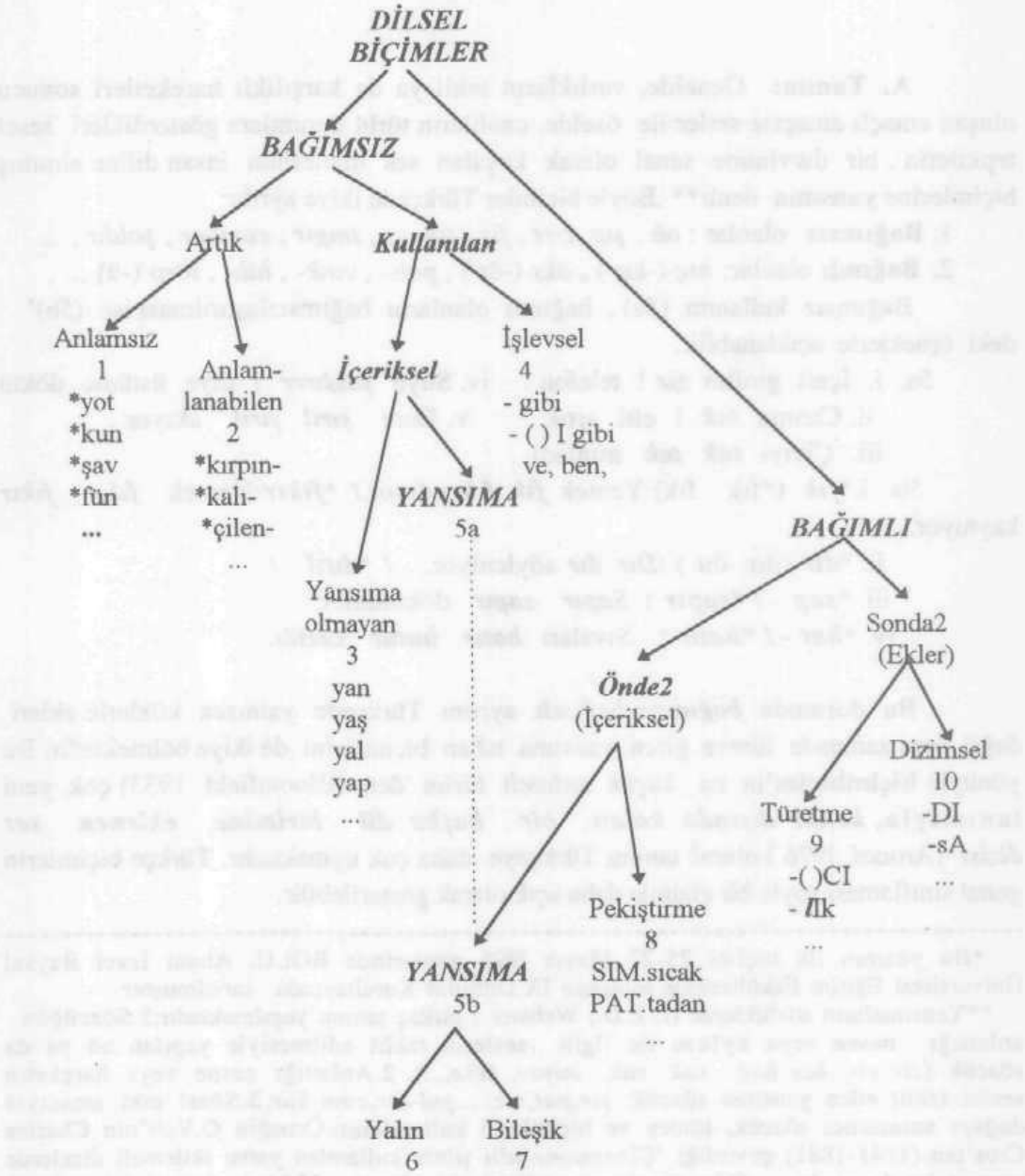
iv. **hat* - / **hatır* : Sıvaları *hatır hutur* kazıdı.

Bu durumda **bağımsız-bağımlı** ayrımı Türkçede yalnızca köklerle ekleri değil, aynı zamanda türeve giren yansıma taban biçimlerini de ikiye bölmektedir. Bu yönüyle **biçimbirim**'in *en küçük anlamlı birim* 'den (Bloomfield 1933) çok, yeni tanımıyla, *kendi dışında kalan bir başka dil birimine eklenen ses dizisi* (Aronof 1976) olarak tanımı Türkçeye daha çok uymaktadır. Türkçe biçimlerin genel sınıflaması şöyle bir çizimle daha açık olarak gösterilebilir.

*Bu yazının ilk biçimi 25-27 Mayıs 1995 günlerinde BOLU, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesinde toplanan IX. Dilbilim Kurultayında sunulmuştur.

Yansımaların sözlüklerde (O.E.D., Webster) birkaç tanımı yapılmaktadır: 1. Sözcüğün anlattığı **nesne veya **eylem** ile ilgili seslerin taklit edilmesiyle yapılan ad ya da sözcük (*civ civ*, *hav hav*, *vak vak*, *miyav*, *keke*,...). 2. Anlattığı nesne veya hareketin sesini taklit eden yansıtan sözcük: *şır*, *pat*, *vız*, ..., *şal-dır*, *cum-bur*. 3. Sözel etki amacıyla doğayı anımsatıcı sözcük, tümce ve biçimlerin kullanılması. Örneğin O. Veli'nin Charles Cros'tan (1841-1881) çevirdiği 'Çirozname' adlı şiirde kullanılan yarısı ikilemeli dizelerde yansımalar da vardır: ...Çıktı merdivene -yüksek mi yüksek , Mıhladı sivri çiviye -*tak tak* da *tak tak*,... İndi merdivenlerden tekrar - *tıkır* da *tıkır* ....

Annelerin çocuklarına söylediği ninni ve tekerlemelerde yansımalar çoktur. Bebeklerde, iletişim yansımaları başlar. İlk sözcükler yansıma türündedir (Banguoğlu, 403-6) 1. *Eee* , *eee* , *eee* , *eeh* ! 2. *Fış fış* kayıkçı, kayıkçının küreği, *hop hop* eder yüreği .

Sözcük başında da gerek *pekiştirme* (sap.sarı), gerekse *yansıma* tabanlardan dolayı *bağımlı* biçim bulunduğundan, özellikle Türkçe adlara *önek* eklenmesi olasılığı ortadan kalkmaktadır. Başka dillerden yabancı sözcükle birlikte giren önekler *bi.haber*, *na.tamam*, *gayrisafi* ,...) yalnızca yabancı biçimlerle kullanılmıştır. Bu da *öneklemenin* Türkçede yapı-dışı kaldığına bir tanık sayılır. Kısacası, adlarla önek kullanılması karışıklığa yol açacaktır. Ancak anlamlama açısından Türkçenin, yeni alınmaya çalışılan "non.siyasi"örneğinde de görüleceği gibi, öneklemeyle kapalı olduğu ileri sürülemez. Ancak bu, yapısal değil, bir anlamlama sorunudur.

B. Sezdizimi Özellikleri

Türkçede kimi seslerin sözcük başında bulunmadığı ileri sürülür; oysa /ğ/ dışında her ses, yansıma biçimlerin başında bulunmaktadır. Dilin kendi sesdiziminde böyle aykırılıklar bulunsaydı, hiç yabancı biçimler o seslerle dile girebilir miydi? Türkçede her ünsüz her hece başında bulunur. Tarihsel/gelişim sesbilimi ve sesdizimi açılarından ses değişim işlemlerini incelemeksizin geçersiz yorumların bilimsel rütbelere dayanılarak zorla kabul ettirilmesi Türkçeye ancak zarar verir.

1. Sesler:

Sözcük başında : p t k ç f s ş h m n l r y b d g - c - v z j

Hece başında : p t k ç f s ş h m n l r y b d g ğ c - v z j

Sözcük sonunda : p t k ç f s ş h m n l r y - -*g ğ*c - v z j

Sözcük ortasında : Bütün ünlüler ;sürekli ünsüzler .

2. Hece Yapısı

Yansıma sözcüklerde hece yapısı öteki sözcüklere benzer. Ne var ki onlara " yalnızca ünsüz-lerden kurulu heceleri " de eklemek doğru olur. Demek ki Türkçede de hece bir ünlü içermek zorunda değildir, denilebilir.

I. Y: : şşş , mmm , zzz , sss .

II. YY: : fsss , fsss , vjjj , çşş.

III. YYY : pst , pšt , hšt.

IV. O: : aaa , ooo , eee.

V. OY:(?OY) : ah , ey , of , öf , ...

VI. YO: : yaa , mee , muu , huu , ...

VII. YOY : pat , coz , cim , zir , şor , ...

VIII. YOYY : pirt , cirt , cart , hart , garç , ...

Tek heceli olası yansıma biçimlerin sayısı hesaplanacak olursa, I=4, II=4, III=3, IV=8, V = 136, VI = 160, VII = 680, VIII = 400 kadar olmak üzere toplam 1391 sayısına varılır. Bu çalışmada ben yaklaşık 400'ün üzerinde tek-heceli yansıma taban/biçim kullandım. Bir yansıma biçim ile ortalama en çok bir ile onaltı arasında (belki de daha çok) ayrı sözlüksel birim elde edilebildiğine göre, $1391 \times 12 = 16.692$

kadar olası yansıma birim ortaya çıkar.Kuşkusuz,bu sayıya varılamaz diyelim,ama benim bu çalışmada topladığım örnek sayısı ikibine varıyor.Dayandığım iki örneği aşağıda vereyim, siz de bir düşünün.

çat: çat	:	çat-ır	pat : pat	:	pat-ır
çat çat	:	çat-ır çat-ır	pat pat	:	pat-ır pat-ır
çat çut	:	çat-ır çut-ur	-----	:	-----
çat pat	:	-----	-----	:	-----
çat-la	:	çat-ır-da	pat-la	:	pat-ır-da
çat-la-k	:	-----	pat-la-k	:	-----
çat-la-t	:	çat-ır-da-t	pat-la-t	:	pat-ır-da-t
çat-ta-dan	:	? çat-ır-ra-dan	pat-ta-dan	:	? pat-ır-ra-dan
çat-ta-da-k	:	-----	? pat-ta-da-k	:	-----
çatapat	:	-----	patpat(motorsiklet,sinek sopası)	:	-----
çata pata	:	-----	-----	:	-----

Yansıma biçimlerin çokluğu **Dil Devrimi** başlarında (1934 -36) ortaya atılan **Güneş -Dil** kuramı ve o kuram çerçevesinde yapılan köken (etimoloji) açıklamalarında yanılığlara neden olmuş,*düzanlamlama* yoluyla yapılan aşırı yorumlara çok olumsuz tepkiler doğmuştur.Bunun bir sonucu olarak Türkçe köken incelemeleri uzun bir süreyle ertelenmiştir (Demircan,1992).

3 . Başka Sesletim Özellikleri

a."**Uzunluk**" özelliği hem ünlülere hem de son ünsüzlere koşulmaktadır.

i. ooo, ii. ooof, iii. caaart, iv. sss, fsss, ..., v. şal.dırrr, tınnn, ...

b."**Ünsüz İkilemesi**" (Demircan,1990), daha önce de sözü edildiği gibi ,pekiştirme amacıyla yapılmaktadır: i. O parayı senden *çat.tır çatır* alırım. ii. Adamı *tak.kadan* vurdular .

c."**Ünsüzlerin Estetik Dağılımı**" ,pekiştirmede ses özelliklerinin birörnek yinelenmesi yerine onların dengeli dağılımını belirler.Örneğin YOY ya da YOYY yapısında olan yansımalarda aynı ünsüz birden çok geçmez (ii); buna uymayan pek az örnek bulunur(i). i.. pop, *kık, *kik, ... ii. tıp, cık, fık, gor, çın, kırk, şırk, ...

Yansıma tabanlardan eylem türeten -Kır ekinin /K/ biçimsel sesbirimi tabanın son sesinin *patlamalı* olup olmamasına göre özellik değiştirir: püs.kür , süm.kür, hiç.kır, ..., ak.sır, hap.şır, ök.sür, ... (Bk. E.2.a.i)

ç. "**Vurgu**",iki hecelilerde ikinci hecede (*tan.gır*), ikilemelerde birinci öge üzerinde (*çat pat, tan.gır tungur*),türevlerde son eke bağlı (*fış.kır ,vız.la,tingır.da*), pekiştirmede ise baştaki hece üzerindedir (Çocuğa *Pat.tadan* vurdu).

C. Sesletim-Biçim İlişkisi

Sesel olay ile onun dile yansıma biçimi arasında sayısal olarak bire-bir denklik bulunmaz. Manilerde (Göksu,1970) ve türkülerde (Öztelli,1972) o kadar açık olmamakla birlikte, bilmeceelerde yansımalar önemli gizleme öğeleri olarak kullanılmaktadır. İhan Başgöz (1993) içindeki bilmeceelerde varlık ile ona koşulan ayrı yansıma biçimleri sayısal olarak şöyledir. Bu biçimler bir yandan yöreye öte yandan varlık ile ilişkilendirilen eylemlere göre değişir. (Aşağıdaki örneklerde varlık adlarından sonra verilen sayılar o varlıklara bilmeceelerde koşulan ayrı yansıma sayılarını belirtir).

Havan eli: (37) *Tin tının, pın pının, terelelli tak tak.*

Bakraç: (27) *Aşağı inerken kıkır kıkır güler, yukarı çıkarken şıkır şıkır ağlar.*

Arı : (23) *Vızı vızı vızlar , yaylada kuzlar, kendi kazanır ele bağışlar.*

Yaysık : (18) *Azzo ağzı, vizzo deliği, lakıdı lıkkak, lakıdı lıkkak.*

Çıkırık/çark: (15) *Çıki çıki çıkıda uzun gavuk cıngıldar , kökü benim elimde.*

Dokuma/çulha tezgahı: (14) *Taka taka tak, yeri öper şap şap.*

Kağrı: (13) *Dağdan gelir takır takır, ayakları gümüş bakır.*

Saat : (13) *Çınçınlı hamam kubbesi tamam, bir gelin aldım babası imam.*

Fare: (11) *Çıldır çıldır, bildır bildır, başı sarıklı bıyıklı hırsız.*

Hallaç yayı: (6) *Taka tak tak , lime lime lim, lime lu ha, yine tak tak.*

2. *Tak ha taktaki ha , fificit hahihhi .*

3. *Tin tin tiniler, yatmış iniler, tepesi delik ,dudağı yarık.*

4. *Tahta takır nedir canım, eğri ağacım, makla kuzum, fıldır fışım, yelle yufum.*

5. *Evden eve tan tan eder.*

6. *Dağda büyür dağda biter; eve gelir , tin tin öter.*

7. *Dibi kalın başı ince, anayın paçasına girince, hem saz çalar, hem kemeç.*

D. Biçime Yansıyan Anlam Karşıtıkları

1.± Bağımsız

4. ± Yinelenen

7. ± Şiddetli

2.± Yalın

5. ± Kesikli

8. ± Bıkkınlık

3.± Sürekli

6. ± Düzenli

9. ± Tek anlamlı

D.1. ± Bağımsız

Yansıma kökler biçimlerine göre ikiye ayrılır: *tek heceli*, yani *yalın* (*ah, of,...,pat,gür , çit,...*), ve *iki heceli* yani *bileşik* (*gıdak, viyak,miyav,...,şaldır, şambır,cangır,...*). Biçimlemede en yakın dilsel sesler seçilir. Bir heceliler ile iki heceliler arasındaki ayrım *süreklilik*'tir: bir heceliler *tekel* ya da *süreksiz* sesletimleri, iki heceliler ise, *bileşik* ve çoğunlukla da sürekli sesletimleri, dolayısıyla eylemleri yansıtır. *Yineleme* ise, süreklilikten ayrı düşünülmüştür. Gerek

bir,gerekse iki heceli yansıma köklerin çoğunluğu **bağımlı** biçimlerdir; türlü türetme işlemlerinden geçtikten sonra öteki sözcükler gibi kullanılırlar.

D .1. 1. Bağımlı Kökler

Biçimbirim sınıflamasında her ne kadar içeriksel biçimler *bağımsız*, işlevsel ekler ise, *bağımlı* diye niteleniyorsa da ,daha sonra (Aranof,1976:15)'te verilen yeni tanım yansımalara daha uygundur.Burada biçimbirim:"*kendi dışında kalan bir başka dil birimine bağlanabilen bir ses dizisi*" olarak belirlenmekte,bağımlı birimlerin kullanılabilmesi için bir bağımsız birime bağlanma zorunluluğu böylece,İngilizce *huckle/cran.berry* bileşiklerindeki bağımlı biçimler olan (huckle-,cran-) örneklerinde olduğu gibi ,ortadan kalkmaktadır.Ancak,Türkçe pekiştirmede belli bir işlem dizisi ile oluşan pekiştirici ön-parçaların (*sarı> sap-sarı,yeşil> yem-yeşil,mavi>mas-mavi, çıplak> çır-çıplak,...*) da birer biçimbirim sayılmaları doğru olmaz (Demircan 1988).

D.1.1.a. Tek-heceli Bağımlı Kökler

Benim sayabildiğim 392 kadar tek-heceli kökten 235 kadarı *bağımlı*'dır,yani belli türetme işlemlerine girmeksizin tek başlarına anlatım birimi olamazlar.

Dizin 1.

ık-,be-,bı-,bö-,hā-,hu-,gu-,ke-,tu-,me-,mō-,mu-,pe-,te-,vı-,vu-,ya-,yu-,pop-,
bip-,tap-,dup-,kıp-,küp-,gıp-,çıp-,rap-,sap-,şup-,hup-,lup-,lüp-,huk-,kük-,
luk-,lok-,luk-,ağ-,öğ-,eğ-,uğ-,böğ-,çağ-,çöğ-,çığ-,geğ-,vag-,vug-,bic-,gac-,
gic-,guc-,vac-,vic-, vuc-,aç-,vuç-,huç-,paf-,pof-,gav-,gev-,cuf-,caf-,cav-,civ-,
civ-,hav-,çuf-,is-,os-,ös-pus-,püs-,köş-,kıs-,çis-,bız-,caz-,cuz-,fis-,vaz-,voz-,
vuz-,sız-,pış-,fuş-,haş-,huş-,huş-,muş-,ih-,peh-,poh-,pöh-,tuh-,dah-,kah-,
kih-,kih-,geh-,hih-,hoh-,par-,pir-,tır-,tir-,tir-,dar-,dır-,kır-,gar-,gır-,gor-,
gur-,gür-,çar-,çır-,çur-,car-,cır-,cur-,far-,sür-,şur-,hor-,hur-,mur-,gal-,gul-,
pal-,kül-,gül-,fal-,ful-,zil-,şal-,şul-,hal-,hul-,yal-,cay-,cuy-,gıy-,hay-,fıy-,
muy-,nay-,in-,pam-,pum-,bin-, bom-,tam-,tım-,tın-,tum-,tun-,dam-,dim-,
dın-,dom-,dun-,pın-,kem-,küm-,kım-,çan-,çin-,çin-,cam-,can-,cum-,cun-,
cin-,fan-,fin-,fun-,süm-,zam-, zan-,zım-,zın-,zum-,şam-,şan-,şın-,şun-,hum-,
hün-,lam-,lan-,lin-,lin-,part-,purt-,tıks-,törp-,dirt-,kart-,kurt-,kırk-,kurt-,
gark-,gırç-,gurç-,gurk-,çırp-,çirt-,cart-,cirt-,fart-,furt-,vang-,virt-,vink-,
vung-,zang-,zirt-,zunk-,zurt-,hapş-,hurk-,hort-,hurt-,hurt-,murk-,larp-,silk-,
trink-,trim-,şrak-,vrak-,... .çığ-,fon-,...lös,.... (236)

Yukardaki bağımlı tabanlar aşağıdaki biçimlerde bağımsız türevler oluşturmaktadırlar.

1. (Eklerle türeve girme):*ağ- : ağ-la,*ök- : ök-sür,*huç- : huçkır,...
2. (+uzunluk,+ton = süreklilik): *me- : Mece !,*ya-:Yaaa !,*s- : Sss !,
*car- : Carr !,...
3. (+ yineleme, ikileme)*ke- : keke , *civ- : civciv ,*lık- :lık lık iç-,*tir- : tir

tir titre-, *rap-: rap rap yürü-, *fis- :fis kos et-, ...

D.1.1.b. İki-heceli Bağımlı Kökler

İki-heceli kökler varlık ya da eylemle ilgili sesin yalın olmadığını ve bileşik olduğunu belirtir. İkinci hece ya /l / veya / r / ile biter. Bana göre bu ayrım *kesikli* olup olmama diye verilebilir: / l / ile *kesiksizlik*, / r / ile *kesiklilik* ve *çarpmalı* oluş anlatılır. Toplayabildiğim 66 tane “-ll” ile biten örneklerin hepsi bağımlıdır. Bir tek **cumbul** soyadı olarak kullanılıyor. “-lr” ile biten 133 örnekten 102 tanesi bağımlı. Bu biçimlere de türetme işlemleri uygulanabilir. İki-heceli olan tabanların *süreklilik* de anlattığı daha önce belirtilmişti.

Dizin 2

- a. inil-, uful-, uğul-, üfül-, pafıl-, pampul-, parıl-, pırıl-, poful-, puful-, pumpul-, püfül-, tangıl-, tapıl-, tambul-, tumbul-, tungul-, tupul-, tiril-, dangıl-, dırıl-, dungul-, garıl-, gorul-, gurul-, gügül-, çağıl-, çangıl-, cağıl-, cakıl-, cambul-, cangıl-, civıl-, cızıl-, cuğul-, cukul-, cumbul-, cungal-, firil-, fısıl-, fişıl-, foşul-, vagıl-, vangıl-, viril-, vızıl-, vugul-, vungul-, zangıl-, zırıl-, zungul-, şangıl-, şarıl-, şırıl-, şorul-, şurul-, şungul-, harıl-, haşıl-, hırıl-, huşıl-, horul-, huşul-, mirıl-, muşıl-, mızıl-,... .(66)
- b. pafır-, patır-, pıtır-, pofur-, pufur-, püfür-, takır-, tapır-, tıtır-, tıkur-, tukur-, tupur-, çutur-, cızır-, cozur-, cıkır-, kıkır-, kıtır-, kikir-, küpür-, gıcır-, fakır-, faşır-, fıkır-, fıtır-, fişır-, fikir-, fokur-, fosur-, fukur-, fuşur-, vacır-, vagır-, vazır-, vicır-, vızır-, vucur-, vuzur-, sapır-, şakır-, şapır-, şıkır-, şıpır-, şukur-, hakır-, hapır-, haşır-, huşır-, hopur-, hüpür-, hukur-, hupur-, huşur-, lakır-, lapır-, lıkır-, lopur-, löpür-, lupur-, lüpür-,..., tıpış-,... .(62)
- c. galdır-, gıldır-, guldur-, şuldur-,... .
- ç. tingir-, tungur-, dangır-, dingir-, dungur-, çangır-, çingir-, çungur-, cingir-, cungur-, fingir-, zangır-, zingir-, zungur-, şingir-, şungur-, hüngür-, lingir-, lingir-... . (19)
- d. tambır-, tumbır-, tumbur-, dambır-, dumbur-, cambır-, cumbur-, zambır-, zimbır-, zumbur-, şumbur-, lambur-, lumbur-, mırın-, kırın-, yalap-, şalap-,... .(17).

Bu iki-heceli bağımlı ve bileşik biçimler de aşağıdaki örnekler gibi bağımsız türevler oluştururlar. Onlarla ilgili sesletim kuralları daha ileride verilmektedir (D.2). Bileşik yansımaların türev gibi görülmeleri durumunda bunları *artık* biçimler saymak gerekir.

Türev

1. *inil- : inil- ti (+ ad)
*uğul- : uğul- da (+ eylem + sürekli + işsel = ergative)

*gorul- : gorul-da (+eylem “ ”)

...

2. *şangır- : şan.gırrr et- (cam) +uzunluk +süre

*tangır- : tan.gırrr et- (tencere) “ ”

*çatır- : çatırır et- (ağacın devrilmesi) +uzunluk + süre

*gümbür- : gümbür et- (duvarın “ ”) “ ”

...

3. gürül gürül ak- (+sürekli , + ikileme)

cıvıl cıvıl öt-

muşıl muşıl uyu-

pıtır pıtır gezin-

tıpış tıpış yürü-

...

-II ve Ir eklerinden başka, az sayıda örnekte -Iř eki de kullanılır.

D.1. 2. Bağımsız Kökler

D.1.2.a. Tek-heceli Olanlar

392 kadar tek heceli kökten 136 kadarı bağımsız olarak kullanılır .Onlara da bağımlı biçimlere uygulanan türetme işlemleri uygulanabilir.

1. çıt- : çıt-la , pat- : pat-la , ...
2. cuk : 'Cuk !'oturdu . pır : 'Pır !' uçtu . çıt : 'Çıt !' etti, kırıldı . aaa : 'Aaa !' diye karşı çıktı . cart : 'Caaart !' etti, yırtıldı . güm : 'Gümmm !' diye patladı . şıp : '_ıp !' dedi , damladı . cız : Yüreği ' cız !' etti . ...
3. pat : 'Pat pat' vurdu . şır : ' Şır şır' aktı .

Dizin 3

aa, ii, oo, uu, üü, uf,ah, eh, oh, ay, do, la, re, tıp, güp, cup, zıp, şap, şıp, hap,hop, lap, pat, pıt, küt, çat, çıt, pişt, tak, tuh,tık, tok, gak, gık, çak, cik, cuk, vak, vık,şak,hık, mık, lök, boğ,of, öf, uf, üf, pöf, püf,bav, tüf, çıv, civ,sss, pıs, tıs, tos, küs, çiş,cız,cöz, fış, fos, vız, sus, hös, zzz, şşş,kış, çüş, faş, fış, foş, vij, moş, ah, eh, oh, uh,tüh,deh, vah, hah, nah, tuh, yuh, rrr, pır, bırr,fır,zar, şar, zır, şır, şor,har, hur,hop,ay,ey,oy, hey, vay,hay, bum, tan, dan, dum,güm,vın, mmm, pırt, pişt, pst, tur, kurk,garç, grav, gurk, cırt, cılk, pist, fırt, zart, zınk, zonk,zort, şırk, şırrak,hars, hart,hay, hurt, hişt, hoşt, ... (136)

D.1.2. b. İki-heceli Bağımsız Kökler

İki heceli yansımalardan bir tane -II ile biten 32 tane de -Ir ile biten bağımsız örnek bulunmuştur. Kullanımda bir ayrılık yoktur.

1. tıkır : tıkır-da , çatır : çatır-da , gümbür : gümbür-tü ,...
2. tıkır:Pilav tıkır olmuş.(iyi pişmemiş), cangır:Vazo'cangırır !' etti, kırıldı

3. *şaldır:* 'şaldır şaldır' yıkandı. *tıkır:* Saat 'tıkır tıkır' işledi . ...

Dizin 4: *cumbul, // tıkır, çatır, çıtır, kütür, gacırt, şaldır, tangır, tungır (elek), tükür, cangır, şangır, langırt, gümbür, şambur, ... (15)*

D.2. ± Yalın Kökler

Yukarıda verilen dizinlerden de anlaşılacağı gibi, hece sayısı yansımanın fiziksel özelliğini verir: *bir-heceli yansıma (çıt) o sesi çıkaran yalın bir harekete, iki-heceli bir yansıma ise (çıt.ır) o sesi çıkaran bileşik bir harekete gönderme yapar.* Bileşik bir yansıma ile anlatılan hareket fiziksel özelliği gereği *sürekli* olur, yoksa ikinci hecenin kavramsal işlevi süreklilik anlatmak değildir. Nitekim *şır.ıl, vız.ır / vız.ıl* örnekleri bir süreklilikten çok bileşik olma özelliğini yansıtır. Böyle bir durum olmasaydı *şır.ıl.da, şır şır, şırıl şırıl* gibi, ilerde değinilecek işlemlere gerek kalmazdı. *Süreklilik* de anlatan ikinci hecenin yapısı **-(Y) OY** olup geçiş ünsüzü kökün son sesine göre seçilir. Kural iki aşamalıdır.

1. .... [-sürekli]___/ ikinci hece ---> -OY

1.a. Eğer taban *p, t, k, g, ğ, c, z, ş* seslerinden biriyle bitiyorsa, ek **-Ir** olur.

Örnekler: *şap-ır, pat-ır, fik-ır, gac-ır, çöğ-ür, caz-ır, haş-ır* (Dizin 2b).

1.b. Birinci hecenin son sesi *f, v, r, g* ünsüzlerinden biri ise, ek **-Il** olur.

Örnekler: *üf-ül, civ-ıl, şar-ıl, cag-ıl, zır-ıl* (Dizin 2a).

2. .... [+ sürekli]___/ ikinci hece ---> -YOY

2.a. Eğer bir yansıma kök *m* sesiyle biterse, ikinci hece *b* sesiyle başlar.

Örnekler: *tam-bır, güm-bür, cum-bur, şam-bır, ...* (Dizin 2d).

[+ön]

[-taç] ___/ -YOY ----> -bIr

[+geniz]

2.b. Eğer bir yansıma kök *n* sesiyle biterse, ikinci hece *g* sesiyle başlar.

Örnekler: *tan-gır, hün-gür, can-gır, ...* (Dizin 2ç).

[+ön]

[+taç] ___/ -YOY ---> -gIr

[+geniz]

2.c. Eğer bir yansıma kök *l* sesiyle biterse, ikinci hece *d* sesiyle başlar.

Örnekler: *şal-dır, gal-dır, hal-dır, fal-dır, ...* (Dizin 2c).

[+tını]

[+ön] ___/ -YOY ----> -dIr

[+taç]

D.3. ± Süreklilik

Süreklilik kavramı yansıma biçimin adlandırdığı ,ya da nitelediği eylemin belli bir süre devam edip etmediğini anlatır.Bu süreklilik iki biçimde düşünülebilir:kesiksiz süreklilik, ve yineleme.

D.3.1.Kök seslerinden birini uzatarak

Güçlü başlayıp yavaş yavaş sönen bir sesletim içeren yansımalar genellikle:-Y, O , -OY, -YO , ve -YOYY yapısında olanlarda ünlü, -YOY yapısında olup da [+ *sürekli*] ile bitenlerde ise son ünsüz uzatılır (Dizin,11).Bu uzatmanın amacı pekiştirmektir.

Uzatılan Ünlü		Uzatılan Ünsüz	
Sonda	Ortada	Sonda	
aaa	çaaat	şşş	
ooo	güüüp	öfff	
yaaa	ooof	şorrr	
muuu	aaah	gümbürrr	
...	...	...	...

D.3.2. *İkinci bir hece eklenerek* . (Bk. D.2. ± *Yalın Kökler* bölümü)

D.4. ± Yineleme

Yinelenen olayları yansıtmak amacıyla *ikileme* kullanılır: Davullar *güm güm* ötüyor. Sular *şırl şırl* akıyor.Yinelenmeyen olaylarla ilgili yansımalar ikilenmez: “*Höt höt dedi “, “*Zink zink oturdu “ denmez.Tek heceli yansımalar gibi iki heceli yansımalar da ikilenir; *süreklilik* başka, *yineleme* başkadır.Değişmeksizin yinelenme çok sayıda olsa da o, ikileme ile anlatılır.Yinelemede düzensizlik varsa ikilemede ses değişimine gidilir (*Zırt pırt* girip çıkmasana !). İşlevsel açıdan ikilemeler eylemleri niteler.

D.5. ± Kesikli

Sonda /r/ ile /l/ arasında nasıl bir seçim yapıldığına, anlam ayrımı bulunup bulunmadığına bakılabilir. Dağılımı dengeleyen bu seçimde *süreklilik akıcı* ise /l/, *kesikli* ise /r/ kullanılır gibi görünüyor.Karşıtsal örnekler var;ancak bunlar yansıtılan sesin niteliğiyle de ilgili (Dizin 2a). /l/ ile sona eren örnekler çok kısıtlı kalıyor.

Kesikli

vızır : Araçların yoldan hızlı geçişi. / *vızıl* : Arı sesi

dangır:Düşme sesi (metal kaplar için)/*dangıl*: Anlamsız, yersiz,yüksek sesle konuşma (dangıl dungul) .

üfür: Rüzgarın hızlı esmesi /*üfül*: Rüzgarın yumuşak esmesi.

(*üfür üfür).

(üfül üfül).

*şırır

/şırıl: Suyun yavaş akışı (şırıl şırıl).

takır: Düşme sesi, toprak için

/*takıl: -----

kuru olma (takır takır).

D.6. ± Düzenli

Yansıma biçimlerle anlatılan *süreklilik* ya da *yinelenme düzenli* ya da *düzensiz* olabilir. Bu özellik bile biçimlerde yansıtılır. Seslerde bir değişiklik yapmadan kurulan ikilemeler ile *düzenlilik*, seslerde değişiklik yapılarak kurulan ikilemeler ile de *düzensizlik* ya da *gelişigüzel* oluş anlatılır. Bu işlemde, taban *geniş-ünlü* içeriyorsa, *ünlü*ler, taban *dar-ünlü* içeriyorsa *ünsüz*ler değiştirilir. Ünlüler arasındaki değişim geniş ile dar karşıtlığı arasındadır. Birinci ögede *düz* olan ünlü ikincide *yuvrarak* olur. Eğer birincide *dar*, ön *düz* bir ünlü varsa, ikincide bunların karşıtları bulunur,

(fis kos):

Düzenli**Düzensiz****Ünlü değişimi:** geniş + geniş

geniş + dar

düz + düz

düz + yuvrarak

a. tak tak

tak tuk

şap şap

şap şup

tek tek

tek tük

çat çat

çat çut

*kem kem

kem küm

cart cart

cart curt

şar şar

şar şur

*fan fan

fan fin

b. takır takır

takır tukur

kıkır kıkır

*kıkır kukur

çatır çatır

çatır çutur

şakır şakır

şakır şukur

şapır şapır

şapır şupur

tangır tangır

tangır tungur

Bir yansıma ile *düzenli* yineleme yapılamıyorsa, bir bakıma onu olumsuzlayan *düzensiz* yineleme de yapılamaz (i). Yine de bu mutlak bir kural değildir (ii). Bir heceli yansımalarla iki heceli yansımalar arasında bu bakımdan zorunlu bir ilişki aranmamalıdır, çünkü bağlandıkları sesel eylemler birbirinden farklı olabilir (iii).

i. *şal şal / *şal şul, ii. vak vak / *vak vuk, rap rap / *rapır rupur,

iii. *can can / cangıl cungul

Ünsüz değişimi: a. zırt zırt / zırt pırt, çat çat / çat pat, cız cız /

cızbiz ? vırt vırt / vırt zırt, b. *mırın mırın / mırın kırın, hapır hapır /

hapır küpür, paldır paldır / paldır küldür, tingır tingır / tingır mingır

Ünsüz + Ünlü değişimi: har har/ har gür, pat pat / pat küt, fis fis / fis kos.

D.7. ± Şiddetli (: zayıf) ayrımı

Yansımalarda eylem şiddeti ile sesler arasında bir ilişki kurulduğu görülür. **Şiddetli** ses çıkaran durumlar geniş ünlü ile, **zayıf** ses çıkaran eylemler ise, kapalı ünlü ile anlatılır.

Şiddetli	Zayıf	Şiddetli	Zayıf
çat	çıt çıkmadı	pat	'pıt!' diye koptu.
fok-ur	fık-ır	şar-ıl	şır-ıl
*par	pır	bam	*bım , bum
cart	cirt	of	uf
fos	fis	gak	gıkı çıkmadı
şak-ır	şık-ır		

D.8. ± Bıkkınlık ve aşırı süreklilik

Yansıma biçimlerin ikiden çok yinelenmesi *bıkkınlık* ve *sıkıcılık* anlatır. Bu tür işlemler sonucu bir birim oluşmaz, o bir tür *yineleme* sayılır: "Dir, dir, dir / Vir, vir, vir başımın etini yedi". Düzensiz bir üçlemeyi andıran *fan, fin, fon* yabancı bir dilde konuşulduğunu ve söylenenlerin anlaşılmadığını belirtir.

D.9. ± Tek-anlamlı

Yansımalar daha çok günlük dilde ve halk dilinde kullanılan sözcüklerdir. Bu sözcükler Osmanlı yazınında pek işlenmemiş görünüyor. Özleştirme başladıktan sonra asaletleri onaylanmış olan bu biçimlerin bugünkü Türkolojide birer sözcük olarak kabul edilip edilmedikleri de pek açık değil, doğrusu. Yalnızca eski *Türk Dil Kurumu* bunları *DERLEME SÖZLÜĞÜ* ile *TARAMA SÖZLÜĞÜ* içine almış. Bugüne kadar da yalnızca, henüz ele geçirip inceleyemediğim bir doçentlik tezi (Zülfikar, 1980) yazılmış. Bu biçimler halk dilinde işlenerek birçok yan anlamlar kazanmış ve çok sayıda türevlere girmişlerdir. Bunun için "şıp" yansıma biçiminin *DERLEME*'ye giren türevlerinin anlamlarını aşağıya alıyorum (s.3370-71).

a. **Şıp** : i. *birdenbire*; ii. *çevik, eline ayağına çabuk*; iii. *Mersin soyundan bir balık*. b. 1. *şıpana* : eşik tahtası; 2. *şıpbıltı* : suda çıkarılan ses; 3. *şıpdüştü* : kapı mandalı; 4. *şıpıdek* : çabucak; 5. *şıpidik* : terlik; 6. *şıpıldak* : hamam/takunya/dudak/her Őeye karışan; 7. *şıpın işi* : özensiz, acele iş; 8. *şıpır* : tez, ivedi; 9. *şıpırdak* : ayakkabı, 10. *şıpırdamak* : su damlarken ses çıkarması; 11. *şıpırdatmak* : yemek yerken ağızda zında ses çıkarmak; 12. *şıpırdımsu* : derinliği bir karışı geçmeyen gölcük; 13. *şıpırık* : yaş çubuk; 14. *şıp şıp / şıpır şıpır* : çabuk çabuk, su sesi; 15. *şıpıtık* : kılıksız; 16. *şıpkın* : yel ile karışık yağmur, sulu kar; 17. *şıplak* : sağta pişirilen mayasız ekmek, yağmur oluğu; 18. *şıplık* : kırlangıç, arkası basık pabuç; 19. *şıppadak* : çabucak birdenbire; 20. *şıpşıp* : keten ayakkabı, ...

E. Türetme İşlemi ve Ekleri

Yansıma biçimler *bağımlı* ya da *bağımsız* kök olarak görülebilir. Bu biçimler kısa sesler içerir. Onun dışında uygulanan işlemlerin ve eklemelerin birer türetme olarak nitelenmesi doğru olur.

E.1. Yansıtma Biçimi

Yansımalarda çoğunluk gerçek seslere benzer biçimler oluşturulur. Ancak yansımalar kimi ses çıkmayan durumlara da gönderme yapabilir. Örneğin bilmede *duman* " pır pır uçar ", *gölge* de "...arkamdan tin tin eder".

E.2. Soneklerle Türetme

Daha önce anlatılan türetme işlemlerinden *ünlü yinelemesi* ve *ikileme* yansımanın ilişkili olduğu eylemin nitelenmesi ile ilgiliydi. Soneklerle türetme ise, sözcük türü ve işlev değişimine bağlıdır.

E.2.a. İşsel (ergative) Eylem Türetme

Yansımalar ad soylu sözcüklerdir. Onlardan türetilen ilk eylemler *bir* değerli (öznesi eylemden etkilenen) *işsel* eylemlerdir. Türetici ekler tabanın hece sayısına göre seçilir. Öznenin işi yansımanın anlattığı sesi çıkarmaktır.

E.2.a. i. Tek-heceli Biçimlerden -la ile

Tek-heceli yansımaların (*Dizin 1,3*) hemen hemen hepsine eklenerek onlardan öznesi *etkilenen* işlevinde (theme) eylemler türetilir. Ancak bu ek yalnızca yansımalara değil, öteki adlara da eklenir (*su.la, açık.la, kuzu.la,...*): *ağ-la, tıs-la, gür-le, üf-le, çatla, zonk-la, fır-la, hav-la,...*

Bir de vücudun istemsiz hareketleri sonucu oluşan sesli eylemleri türeten -(*Y)Ir eki vardır. Genel anlamı *ilk hecenin yansıttığı sesi çıkaran eylemi yapmaktır*.

Bu ekin biçimlerini belirleyen kurallar örneklerden sonra verilmiştir. Ekin başındaki ünsüz tabanın son sesine uyarak "±patlamalı" özelliğinden kendi karşıtını seçmektedir:

<i>ba-ğır</i>	<i>huç-kır</i>	<i>a*n-gır --- anır</i>
<i>tü-kür</i>	<i>puf-kur</i>	<i>ü*f-kür --- üfür</i>
<i>ça-ğır</i>	<i>püs-kür</i>	<i>o*k-sur --- osur</i>
<i>bö-gür</i>	<i>kış-kır</i>	<i>ak-sır</i>
<i>ö-ğür</i>	<i>süm-kür</i>	<i>ök-sür (*öğ-sür)</i>
<i>vij-gır</i>	<i>fn-kır</i>	<i>tık-sır</i>
<i>hay-kır</i>	<i>hap-şır</i>	<i>çığ-ır</i>
<i>çım-kır</i>		

Kurallar : i. ....k]_/ -(Y)Ir ---> -sIr / -şIr

[-süreklî]

[-ön]

[-ötümlü]

ii. ....[+süreklî] _/ -(Y)Ir ---> -kIr

[-ötümlü]

iii [+sürekli]

... [+ötümlü] ___/ -(Y)Ir ---> -gIr

[-geniz]

iv. [+ünlü] ___/ -(Y)Ir ---> -ğIr

[+hecesel]

E.2.a. ii. İki-heceli Biçimlerden -DA eki ile

İki heceli bileşik yansımaların -IA eki yerine -dA ekiyle eyleme dönüşmesi ancak taban içinde bulunan [+tımlı] seslere karşı bir değişiklik yaratmak içindir. Türkçede böyle sesel dengelemelere çok yerde başvurulmaktadır. Yoksa, tarihsel de olsa // yerine aynı işlev için /d/ seçimi başka türlü açıklanamaz görünüyor. Pekiştirme işleminde /pmsr/ kapatıcı sesleri de böyle bir denge korunarak seçiliyor (Demircan 1988). Bu türeve konu olan biçimler *Dizin 2*'de verilmiştir: *tingır-da, zangır-da çingır-da, gümbür-de, tımbır-da, lumbur-da ...*

E.2.b. Geçişli Eylem Türetme

Birçok dilci -t ekine *ettirgen* eylem türeten bir ek olarak bakmaktadır: "Ben karpuzu *kestim*" ile "Ben karpuzu *çatlatım*" eylemlerinde karpuz açısından bir fark yok gibi. (+işsel) ___/ (+geçişli) ---> -t

inde-t, tıkla-t, çatla-t, cızla-t, ..., tingırda-t, gıcırda-t, çatırda-t, tıkırdı-t, ...

E.3. Ad Türetme

Yansımalarından türetilen adların genel anlamı *yansıma eylem sonucu oluşan somut ya da soyut ürün* oluyor. Ünlü ile biten eylemlere -(Ü)k, ünsüz ile biten eylemlere ise, -tI eklenir gibi görünüyorsa da, *osur-uk, hiçkır-ık, ...* örnekleri bu yorumu önlemektedir. *_imlilik -(Ü)k eki somut, -tI eki ise ?soyut adlar türetir* demek yeterli olacaktır.

i. (+yansıma) ___/ (+adlaştırmacı) ---> -(Ü)k

(+eylem) (+ürün)

süm-ük, hiç-kır, tük-kür, şapla-k, hiçkır-ık, tükür-ük

ii. (+yansıma) ___/ (+adlaştırmacı) ---> -tI

(+eylem) (+ses türü)

bağır-tı, tingır-tı, öğür-tü, , gıcır-tı, gümbür-tü ...

E.4. Sıfat Türetme

Ad türeten -(Ü)k eki aynı zamanda *sözcüğün anlattığı eylem türünü yapma niteliğini taşıyan canlı ya da cansız varlık anlamında sıfatlar türetir.*

(+yansıma) ___/ (+sıfatlaştırmacı) ---> -(Ü)k

(+eylem)

kikirde-k, kıkırda-k, fındırde-k, fırlıda-k, ...

E.4. Zarf Türetme

Tek-heceli yansımalarından *son ünsüzü ikileme* işlemi ve -dak (*Dizin 4*)

veya **-dan** (*Dizin 5*) ekleriyle zarf türetilir. Bu eklerin işlevleri **-ArAk** ekinin işlevine benzemektedir. Türev, yansıma tabanın anlattığı eylemin aniden, beklenmedik bir biçimde yapıldığını anlatır. İki arasındaki anlam ayrımını sezme çok zor.

- i. pıt- ---> *pıtt- ,
- ii. *pıtt- ---- *pıtta-
- iii. *pıtta- ---> pıttadan = *Pıt ederek* koptu. *Çattadan* kırıldı. *Şıppadan* geçti. *Şıppadak* geçti.

Dizin 4: pat, pıt, tak, tuk, dup, küt, güp, çat, cup, şap, şıp, lop, larp, zink
(+ son ünsüz ikilemesi + **a** + **dak**).

Dizin 5: pıt, tun, tup, ts, küt, cuk, zart, zink, şak, fart, lak, lap, lop, löp, lüp,
*fos,...(+ sonünsüz ikilemesi + **a** + **dan**).*

Sözlük giriş karşıtlıkları :

1. ±bağımlı	6. ± Düzenli
2. ±bileşik	7. ± iddetli
3. ±sürekli	8. ± Bıkkınlık
4. ± yinelem	9. ± Tek anlamlı
5. ± kesikli	

***sap-**: bağımlı , yansıma ,yalın , dökülme ile ilgili mat bir ses.

***sapır-**: bağımlı ,yansıma, bileşik ,sürekli ,dökülme sesi.

sapır sapır:bağımsız,yansıma ,ikileme ,yineleme, dökülme sesi.

Sapır sapır döküldüler.

F. Üçlü Yansıma Var mı?

Yansıma sözcükler eylemleri üç biçimde niteler: i. **Tın!** diye öttü ii. *Dal çatırrr etti.* iii. *Kapıya tak tak vurdu.* Üçüncü türde, eğer eylem yansıma türü bir addan türemişse, ona üçleme denmektedir (Tuna, 1986). Oysa ortada üçleme ile anlatılan ne bir niteleyen ne de bir eylem yoktur. Onun tersine, sözlüksel bir bağdaşma / birlikte kullanım (collocation) ilişkisinden söz edilebilir.

Tıs tıs- tısladı. : ----

Inim inim - inledi : ----

Sürüm sürüm - süründü : ----

Vık vık - vıkladı : ----

---- : *Tıkır tıkır - işledi.*

---- : *Mışıl mışıl- uyudu.*

Çın çın - çınladı. : *Çın çın - öttü.*

Şor şor - şorladı. : *Şor şor - aktı.*

Fıkır fıkır- fıkırdadı. : *Fıkır fıkır - kaydadı.*

Görüleceği gibi, *inim inim* ikilemesi bir niteleyici, *inle-* ise bir eylem olduğu için, ayrı türde birimlerdir. Niteleyici ile eylem arasında bir ikileme ilişkisi bulunmamaktadır (Bk.D.8). ***

*****İncelemeler.** Daha önceki yayınlar, yansıma biçimleri **kök** saymakta; **Banguoğlu** (1974) sözcük yapım açısından yansılardan türetilen sözcükler ile yansıma sayılabilecek ünlemlerden örnekler vererek onları *betimleyici* olanlar (*çat, pat, cır,...*) ve *taklit edenler* (*me, mo, bee, deh, çüş,...*) diye ayırıp bunlara uygulanan türetme eklerini sunarak örnekler vermektedir.1.**Adlandırma:** *meme, civciv, baba, cırcır,guguk, zıpızp, girgir, puhu,...* 2.**Niteleme** : *lop et, trink para, dırdır kadın, cızbiz köfte,...* 3. **Ünlem:** *Çat ! yarıldı .Pır ! uçtu . Vız ! geçti. Zink ! oturdu ,..., _angır ! döküldü . Gümbür ! yıkıldı. 4. Zarf:* *Rap rap yürü . Kıs kıs gül. Cıvil cıvil öt. Mışıl mışıl uyu. _arıl şarıl ak ,...* **Gencan** (1966/75:220) yansımayı bir tür öykünme olarak görüyor. Türkçede çok sayıda yansıma sözcük bulunduğunu, bunların yalın olarak da kullanıldığını,belirtiyor: (*afur tafur,şallak mallak, mız mız, abur cubur,...*, *Çat ! dedi, kapı açıldı. Tik tık kapı vuruluyor.*). **Eren** (1951), yabancı türkologların Türkçe hayvan sesleri üzerinde çalışmalarına değiniyor. Hayvanları çağırarak için kullanılan *cici > keçi, bili bili > piliç,bala >balak>malak, balaz >palaz,...* gibi örnekler ve benzerlerinin yansıma kökenleri üzerinde duruyor.**Altuğ** (1978), hayvan sesleri ile dil arasında dilcilerin kurduğu ilişkiye değinerek değişik dillerde kimi hayvan seslerinin yansıma biçimlerini veriyor (*hav hav, İng. bowwow, Fr. ua ua,İt. bu bu ,Romence ham ham,Rus. vas vas ,Viet-nam gau gau,...*).**Külebi** (1990) içinde yansıma türü örnekler de verilmekle birlikte özel olarak yansılara gönderme yapılmıyor.**Erdal** (1991:465-74),yansımaları "*amaçlı/ amaçsız ses çıkararak hareket ile oluşan sesleri yansıtan taban*"lar olarak alıyor ve **Eski Türkçe** döneminde eylem türeten - **kır** < **kırA** , ile - **re** eklerini almış örnekler veriyor.Kolay tanınabilen o tür yansılardan bir bölümü şunlardır: *bakır: bağır, haykır. çınra :çınla, aykır:yüksek sesle bağır,kükre: kükre, titre: titre, çakır: çağır, tigre: yankıla, kakır:hak-tüü yap, çalra: vınla, sıkır: ıslık çal, çıkra: gıcırda (? çıkırık için),oku: sesli oku, kenre: mırıldan, homurdan ,tokr: toklat, tigirt: tikir tikir git.*

Zülfikar, (1980) için TDK'nca yayınlanmış olan DERLEME SÖZLÜĞÜ'nü, TARAMA SÖZLÜĞÜ'nü ,ve TÜRKÇE SÖZLÜK ile DİVAN'ı taramış;tez şu anda TDK yayını olarak basılmaktadır, deniyordu. Onunla ilgili değerlendirme kitap çıktıktan sonra yapılacaktır.Ne var ki 1995Mayıs ayında TDK yayını olarak çıkacağı belirtilen kitabın basımı ertelenmiş görünmektedir. Ben A.Ü. DTCF Kütüphanesine 24 _ubat günü başvurduğumda bu tezin raflarda bulunmadığı, yazarınca alındığı söylendi.Ben de Koridorda Hamza Bey ile karşılaşınca kendisinden durumu sordum. Kendi odasında asistanların baskı düzeltmesi yaptığı kopyaya yarım saat kadar göz gezdirdim. O arada kendi aradığım özelliklerin tezde işlenip işlenmediğini sordum;asistanlar öyle bilgilerin tez içinde yer almadığını söylediler.Ben iki yıldan fazlaüzerinde çalıştığım Türkçe yansımalar üzerine IX. Dilbilim Kurultayına 26 Mayıs 1995 günü,Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesinde bildirim sundum.

F. Scott Fitzgerald'ın "THE GEAT GATSBY" adlı romanının *Can Yücel* çevrisinde kullanılan ikilemeleri **Boztaş** (1995) derlemiş ve biçimsel olarak sınıflamış.Çeviri incelemeleri açısından çok iyi bir başlangıç. Derlenen ikilemeler arasında yansıma türü birçok örnek var:*gıcır gıcır,pıt pıt, çın çın, şakır şakır,gacır gucur,cıvil cıvil,tir tir, pat küt,...*,gibi.Şimdi de Boztaş,söylem ağırlıklı bir anlam alanı incelemesiyle o tür ikilemelerin neden seçildiğini ya da seçilemeyeceğini,Filologların etkisinde kalmadan açıklamalıdır.Çünkü,ikilemelerin anlatıma girmesi bir yana,ikilemesiz/yansımasız

sayılabilecek bir dilden,Türkçeye çevirilerde de ikileme/yansımalarla denklik arayıp kurmak,örnekleri çoğaltmak çok işlek bir Türkçe gerektiriyor.Onu da olsa olsa bir şair başarabilir.Bence,hazır konuya girmişken, sayın **Boztaş**, Türkçe ikilemeler ve İngilizce karşılıklarını veren bir **sözlük** de hazırlayabilir.Yaptığım dar kapsamlı bir çalışmada, eskilerin gerek kendi gerekse çeviri yayınlarında ikilemelere pek yer vermediklerini gördüm.

Göndermeler.

- Altuğ, Kurtul (1978): "Hayvan seslerinin dillerdeki yankısı ", Türk Folklor Araşt. XVIII/ 353, s.8511-13.
- Aronof,M. (1976) WORD-FORMATION IN GENERATIVE GRAMMAR, The M.I.T. Press.
- Banguoğlu, Tahsin (1974) : TÜRKÇENİN GRAMERİ , İstanbul.
- Başgöz, İlhan (1993) : TÜRK BİLMECELERİ I ve II , Kültür Bakanlığı y. 724 s.
- Boztaş, İsmail (1995). "Can Yücel'in **Muhteşem Gatsby** çevirisindeki dil kullanımı ve ikilemeler üzerine"(Yayınlanmamış bildiri), IX. Dilbilim Kurultayı , Abant İzzet Baysal Üniversitesi 25-27 Mayıs 1995.
- Demircan, Ömer (1987): "Emphatic reduplications in Turkish ", STUDIES IN MODERN TURKISH (Hz. H.E.Boeschoten ve L.Th.Verhoeven) Tilburg University Pres,içinde s.24 - 41;Türkçesi: " Türkçede pekiştirme işlemi", Dilbilim VIII, s. 147-64.
- " (1990) : "Türkçe ikilemenin özüne doğru",Dilbilim IX , s. 61-92.
- " (1992) : " Güneş-Dil Teorisi", H.Ü.Dilbilim Bölümü 20.Yıl Dil Yazıları , s.336-354, Karaca Dil Kursu y.
- Erdal,Marcel (1991): OLD TURKIC WORD-FORMATION I, II ,Otto Harrassowitz-Wiesbaden s. 465-75.
- Eren, Hasan (1953): "Anomatopelere ait notlar", Türkiyat X, 1951-53 VII/2 s.283-86.
- Gencan, T.Nejat (1975) : DİLBİLGİSİ , TDK y. Ankara.
- Göksu, M. Hasan (1970): MANİLERİMİZ, Milliyet y.
- Külebi, Oya (1990):"Türkçede ünlemlerin Kullanımbilim (Pragmatics) yönünden incelenmesi", Dilbilim Araştırmaları 1990 , s. 10-33.
- Öztelli, Cahit (1972):EVLERİNİN ÖNÜ, HALK TÜRKÜLERİ, Hürriyet y. 879 s.
- Tuna, Osman N.(1986):"Türkçenin sayıca eş-hecceli ikilemelerinde sıralama kuralları ve tabii bir ünsüz dizisi",TTK ayırbasım, Ankara.
- Zülfikar,Hamza (1980):TÜRKÇEDE SES YANSIMALI KELİMELE, (A.Ü. DTCF Doçentlik tezi),TDK yayını ? (.... 199-), Ankara.